

Kayseri Sümerbank Mensucat (Dokuma) Fabrikası

Millî Mücadele'nin ardından 1930'lu yılların başına kadar özel sektör ağırlıklı sanayileşme programını sürdüren Türkiye Cumhuriyeti, her türlü desteğe rağmen geleceğe güvenle bakmasını sağlayacak üretim kapasitesine ulaşamadığı için planlı ekonomiye geçmek zorunda kalmış ve bu doğrultuda Birinci Beş Yıllık Sanayi Plan'ı (BBYSP) hazırlanmıştı. Ayrıca devletin iktisadi kalkınma alanında işletmeci ve tekelci olarak girişimlerde bulunmasına karar verilmişti. Gerekli ekonomik ve teknolojik desteğin sağlanabilmesi için uluslararası arayışlara başlanmış ve Mayıs 1932'de Sovyetler Birliği (Rusya) Hükümeti ile mutabakat varılmıştı. Varılan mutabakat çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin sanayi maddeleri ve makine ithali için yirmi yılda geri ödemeli sekiz milyon dolarlık kredi açması konusunda anlaşılmıştı. Anlaşmanın ardından Kayseri Mensucat Fabrikasının kuruluşu için 12 Ağustos 1932'de ekonomi uzmanı Profesör Orlof başkanlığında tekstilcilerden oluşan bir heyet Türkiye'ye gelmiş ve Türk uzmanlarla birlikte fabrikanın kurulması düşünülen alanı gezmişti. Orlof, gezinin ardından hazırladığı raporunu 22 Eylül 1933'te Türk tarafına sunmuştu. Raporda fabrikanın kuruluş alanı için aranan belli başlı özellikleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Askeri gerekçelerden dolayı fabrikanın sahillere yakın yerlere değil, yurdun iç kısımlarında kurulması,
2. Kayseri'de halıcılık önemli el sanatları içerisinde yer almaktadır. Halıcılık sahasında çalışmakta olanların pamuk sanayi işçiliği için mükemmel bir işgücünü kaynağını teşkil edeceğinin düşüncesi,
3. Kayseri'nin demiryollarıyla yurdun çeşitli vilayetlerine ve pamuk üretiminin yapıldığı bölgelere bağlantısının bulunması,
4. Sovyet uzmanlar tarafından yaz ve kış aylarındaki rutubet ve ısı derecelerindeki farklar değerlendirilmiş ve Kayseri'de güneş ışınlarının şiddeti ölçülmüş, güneş ışınlarının sadece iki gün ve beş on dakika süreyle üretim yapılan alanı doğrudan etkilediğinin tespit edilmişti. Bu durumun dokuma fabrikası için uygun bir zemini oluşturması,
5. Sovyet uzmanlar tarafından Kayseri'nin deprem bölgesinden uzak olduğunun tespit edilmiş olması,
6. Fabrika için gerekli olan enerji kaynağının şehrin ve şehirdeki diğer sanayi kuruluşlarının de enerji kaynağını oluşturan Bünyan hidroelektrik santralinden karşılanabileceğinin belirlenmesi.

Uygun yer tespitinin yapılmasının ardından Türk ve Sovyet bilim heyeti Kayseri Dokuma Fabrikası'nın projesini hazırlamaya başladı. Projeyi hazırlamak, makinelerini temin etmek, bunların montaj ve işletimini sağlamak görevi Sovyet Birliği'nin Sanayi Bakanlığı bünyesinde kurulan Türkstroy özel şirketine; tasarımı ise yine aynı şirket adına görev yapan Mimar İvan Sergeevich Nikolaev'a verilmişti. Projenin hazırlık aşamasında bir Türk sanayi heyetinin de Sovyetler Birliği'nde incelemeler yapması kararlaştırılmıştı. Bu amaçla Kayseri'de kurulacak fabrikanın müdürlüğüne atanmış olan Reşat Bey, Feshane Müdürü Şevket Turgut, Sanayi Dairesi temsilcilerinden Kâmil İbrahim Bey, fabrikada görev alacak stajyerlerle birlikte Mart 1933'te Rusya'ya gönderilmişlerdi.

Sovyet mimarlar tarafından fabrikanın projesi hazırlanırken Türkstroy şirketi Müdürü Zolotarev da fabrikanın imal edeceği ürünlerin maliyeti ile kullanılacak alet ve cihazların hesaplarını tamamlayarak taslağını proje ile birlikte 1 Haziran 1933'te Türk Sanayi Heyeti'ne teslim etmişti. Projeyi teslim alan Türk heyeti 9 Temmuz 1933'te Rusya'dan ayrılarak yurda dönmüştü.

Projenin gelmesinin ardından incelemek üzere uzmanlardan oluşan bir komisyon kurulmasına karar verilmişti. Gelen belgeler incelenirken fabrikanın kurulacağı yerde de detaylı incelemeler yaptırılmış, mühendislerden oluşan heyet bir kere daha Kayseri'ye gönderilmişti. O heyetin olumlu rapor sunmasından sonra Kayseri Dokuma Fabrikasının temelini atılması için hiçbir engel kalmamıştı. İktisat Vekili Celal (Bayar) da hava şartlarının elverişli olması durumunda en kısa sürede fabrikanın inşaatına başlanacağını duyurmuştu. Sovyet heyeti ile yapılan görüşmelerin sonucunda 20 Mayıs 1934'te temelin atılmasına karar verilmişti. Başvekil İsmet İnönü, Kayseri Dokuma Fabrikası'nın temel atma töreni için Sümerbank'ın Ankara'daki genel merkezini ziyaret etmiş, Merkez Müdürü Nurullah Esat (Sümer)'e Kayseri Dokuma Fabrikası'nın temel atma törenine katılacaklarını bildirmişti.

20 Mayıs 1934'te yapılan temel atma töreninde Kayseri Milletvekili Reşit (Özsoy) ile Maarif Müdürü Hüsnü Bey birer konuşma yapmış, Öğretmen Zehra Hanım'ın okuduğu şiirin ardından Başbakan İsmet İnönü kürsüye gelmiş ve dokuma sanayimiz için alınan tedbirlerin hayata geçirilmesi ile memleketin dokuma ihtiyacının tamamıyla halledilmiş olacağını ifade etmişti. Konuşmaların ardından İsmet İnönü, Bakanlar ve Rus misafirlerden bir temsilci fabrikanın ilk harcını atmışlardı.

Fabrika inşaatının en önemli bölümünü 232 m boyunda, 143 m genişliğinde ve 9.15 m yüksekliğinde olan asıl bina kısmı yani dokuma kısmı oluşturmaktaydı. Bu bölüme özel bir mimari üslup uygulanmıştı. Fabrikanın en önemli özelliklerden birisi güneş ışığının doğrudan binanın içine girmemesinin sağlanmış olmasıydı. Rusya'daki uzmanlar tarafından hazırlanan planda bu konu öncelikli olarak değerlendirilmiş, yapılan çalışmalar sonucu fabrikaya pencereleri tamamıyla kuzeye bakacak şekilde düzenlenmiş, binanın çatısı "şet" adı verilen bir yöntemle yapılması kararlaştırılmıştı.

Fabrikanın temelini atılmasından açılışına kadar olan süreçte herhangi bir aksaklığın yaşanmaması için fabrika, ilgililer tarafından yakından izlenmişti. Mimarlığı İvan Sergeevich Nikolaev, müteahhitliği Abdurrahman Naci (Demirağ) tarafından yapılan fabrikanın inşaatı, 1935 yılı Haziran ayında büyük oranda tamamlanarak makinelerin yerleştirilmesi işlemine başlanmıştı. Ancak 22 Nisan 1934 tarih ve 2394 sayılı muafiyet ruhsatnamesine haiz fabrika için Sovyet Türkstroy firmasının düzenlediği faturalarda bazı eksiklikler görülmesi üzerine Teşvik-i Sanayi Kanunundan faydalanamamıştı. Bunun üzerine Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğinden yazılan 27 Temmuz 1935 tarihli yazıyla muafiyetten yararlanması öngörülen malzemeler için Sümerbank tarafından verilecek belge ile gecikmenin önüne geçilmişti. Bu gelişmeler yaşanırken fabrikanın son durumunu yerinde görmek için İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) ve Sümerbank genel direktörü Nurullah Esat (Sümer) Kayseri'ye gelerek makinelerin bulunduğu alanı, depolama alanlarını, fabrikaya enerji sağlayacak olan elektrik santralini gezmişler, işletme kapasitesi ile ilgili bilgileri aldıktan sonra Ankara'ya dönmüşlerdi.

İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) Ankara'ya döndükten sonra yaptığı açıklamada fabrikanın üç günden beri deneme üretimine başladığını açıklamış, fabrikanın işletme kapasitesi ile ilgili bilgiler vermiş ve fabrikanın 33 bin iğli ve 1082 mekanik dokuma tezgâhına sahip olduğunu, o zamana kadar Türkiye'de 10 bin iği aşan dokuma fabrikasının bulunmadığını, fabrikanın bir yılda işleyeceği pamuk miktarının 5 milyon kilogram yani 25 bin balya olduğunu söylemişti.

Fabrikanın dokuma kombinasından deneme üretiminde yeterli sonuçların alınmasının ardından resmî açılışı için çalışmalara başlanmış, Rusya ile irtibata geçilerek onların katılımı için uygun olacak bir tarihin tespit edilmesine karar verilmişti. Bu amaçla Ekonomi Bakanı Celal Bayar 15 Temmuz 1935'te Rusya'ya gitmiş ve orada 26 Haziran 1935'te

Dışişleri Bakanı, Ağır Endüstri ve Dış ticaret Halk Komiseri Rosengoltz ile görüşmüş ve Kayseri’de yapımı tamamlanan “*kombina*” hâlindeki ilk pamuklu dokuma tesisinin açılış tarihi 16 Eylül 1935 günü olarak belirlenmişti.

Fabrikanın açılışına katılacak Rus heyeti 14 Eylül 1935’te İstanbul’a, ardından da Haydarpaşa’dan kaldırılan özel bir trenle Ankara’ya gelmiş, 16 Eylül’de de Kayseri’ye ulaşmıştı.

16 Eylül 1935’te açılış töreninde konuşan İktisat Vekili Celâl Bayar, 1934’te uygulamaya konulan endüstri programının önemini vurguladıktan sonra Rusya’dan gelen misafirlerle birlikte fabrikanın açılışını yapmaktan mutluluk duyduğunu ifade etmişti. Bayar, konuşmasının ilerleyen kısmında Kayseri dokuma fabrikasında üç ekip halinde 4 bin beş yüz işçinin çalışacağını, fabrikada 23.628 iş ve 1.008 dokuma tezgâhının bulunduğunu ve yılda yaklaşık 4,5 milyon lira değerinde 127 bin pamuk balyası ile 30 milyon metre pamuklu dokuma üretileceğini ifade etmişti. Üç, dört yıl önce Türkiye’nin toplam iş miktarının 162 bin 900, tezgâh sayısının 2700 olduğu, pamuk rekoltesinin 80/90 bin balya arasında değiştiği ve 127 bin pamuk balyasının işlenebildiği dikkate alındığında Kayseri’de kurulan fabrikanın öneminin daha iyi anlaşılacağını belirtmişti. Törenin ardından Bayar, misafirleri ile fabrikayı gezerek incelemelerde bulunmuş ve ardından Ankara’ya dönmüştü.

Kayseri dokuma fabrikası yapılacak ek tesis ve inşaat işleri dışında Sümerbank’a 8.050.000 liraya mal olmuştu. Fabrikanın enerji ihtiyacını kendisine ait olan santraldan her biri 1.500 kw’lık üç buhar türbinlerinden sağlanmaktaydı. Türbinlerin ikisi devamlı olarak çalışırken birisi yedek olarak kullanılmıştı. Santral sadece fabrikanın değil şehrin aydınlatılmasına da katkı sağlamıştı.

Fabrika teşkilat ve tesisat bakımından; harman dairesi, hallaç dairesi, tarak dairesi, cer makineleri, kaba fitil makineleri, orta fitil makineleri, vater (bükme makineleri) ile dokuma kısımlarından oluşmakta ve 17 çeşit muhtelif kumaş dokuyabilecek özelliklere sahipti.

Ana işletmelerin dışında üretimi tamamlayıcı veya Sümerbank topluluğunun müşterek ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kurulmuş tali işletmeler de mevcuttu. Bunlardan telef ipliği dairesi, pamuk döküntülerinden iplik üretmek gayesiyle kurulmuş olan 612 işli özel bir tesisti. Diğer bir tali işletme hazır giyim dairesi olup işçi elbisesi ve çamaşırlarını imal ediyordu. Atölyeler, fabrikanın ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra benzer diğer fabrikaların toplu ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikteydi.

Fabrika Müdürü Fazıl Bey’in birinci kuruluş yıl dönümünde verdiği bilgilere göre bir yılda 13 milyon metre kumaş imal etmiş, 2 milyon 200 bin liralık bir değer oluşturmuş ve bu paranın yurt içinde kalmasını sağlayarak Devlete yaklaşık 400 bin lira gelir sağlamıştı. Ayrıca bir yıl içinde 1 milyon 800 bin liralık satış yapmış, iki buçuk milyon liralık da sipariş almıştı.

1930 yılında Türkiye’nin yıllık pamuk üretiminin 32 bin ton, toplam iş miktarı 73 bin, işlenebilen pamuk miktarı ise 5.230 tondur. 16 milyon metre kapasiteli dokuma tesislerinde 9,5 milyon metre kumaş üretilmekteydi. Üretilen pamuğun önemli bir kısmı yurt dışına satılıyordu. Türkiye o yıllarda tekstil ihtiyacını karşılamak için hammaddesini kendisinin sattığı pamuğun %72’sini ithal etmek durumundaydı. Bu rakamlar Kayseri’de kurulmuş olan fabrikanın o dönemde Türkiye için ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Kayseri Dokuma Fabrikası; kurulduğu ve faaliyete geçtiği günden itibaren eğitim, sağlık, sportif ve kültürel etkinliklerin de merkezi olmuştu. Bünyesinde okuma yazmanın yanı sıra meslek edindirmeye yönelik bir yılı teorik bir yılı da pratik olmak üzere iki yıllık eğitim veren okulun yanı sıra tamamen pratiğe yönelik işçi yetiştiren kurslar ve bunlardan başka

fabrika adına sanat enstitülerinde okutulan öğrenciler vardı. 1941 yılı içinde sanat enstitüsünde pamuklu fabrikaların uzman işçi ve usta muavinlerinin yetiştirilmesi hedeflenmişti. Fabrika, 1941 yılından itibaren teknik işçi ihtiyacını büyük oranda bu okuldan karşılamıştı. Kendi işçisini kendisi yetiştiren bu uygulama Türkiye’de bir ilkti. Okulda teorik dersler; mesleki bilgiler, dokuma teknolojisi, dokuma makinesi dersi, hesap, işçi ödevleri ve metot dersleri vardı. Metot derslerinde SSCB’de (Rusya) yeni kurulan teknik Enstitüsü’nün müfredatına, teknoloji ve makine dersleri Moskova Dokuma Usta Numune Okulu programına; mesleki bilgi dersleri ise Moskova Dokuma Enstitüsü Usta Kursları Programına göre verilmişti.

Fabrikayı ve okulu gezerek gözlemlerini yazıya döken gazeteci Yunus Nadi, tespitlerini naklederken dikkat çekici bilgiler vermişti. Okulda öğrencilerin yaşları ve boylarından umulmaz bir zekâ ve dikkatle çalıştıklarını, büyük makinelerin küçük ölçekteki örnekleri olan tezgâhların önünde ustaların gözetiminde uygulama yaptıklarını ayrıca dershanelerde de teorik dersler gördüklerini ve yemeklerini fabrikanın yemekhanesinde ücretsiz olarak yiyebildiklerini ifade etmişti. Fabrikada, 1943 yılı itibaren ilkokul mezunlarından sanatkâr işçi yetiştirmek amacıyla çırak okulu da açmıştı.

Fabrikada çalışanların sağlığını ön planda tutmak temel prensiplerden birisiydi. Memur, işçi ve yakınlarına hizmet veren ve her türlü acil vakaya anında müdahale edebilen bir hastane binası inşa edilmişti. Hastanede dâhiliye ve hariciye olmak üzere iki bölüm bulunmaktaydı. Ayrıca mesleki hastalıklar için de bir ünite oluşturulmuştu. Boyhanede çalışanların zehirlenme riskini azaltmak için burada çalışanlara günde bir litre süt vermeye başlanmıştı. İşçi sağlığını korumak için fabrika çevresinde bazı önlemler alınmış çevredeki bataklıklar kurutulmuş yeşil alana dönüştürülmüş ve sıtma tehlikesine karşı önlem alınmıştı.

Fabrikada, çalışanların mesai dışındaki zamanlarında beden sağlıklarını geliştirmek için lojmanların çevresinde spor yapmalarına imkân veren alanlar oluşturulmuş, çalışanlarından oluşturulan bir futbol takımı kurulmuş, Kayseri’nin diğer takımlarıyla maçlar yaparak fabrika ile şehrin bütünleşmesine katkı sağlamıştı. Futbol dışında, tenis, boks, eskrim, atletizm sahaları, jimnastik meydanı, yüzme havuzu ve atlı spor için engelli koşu yeri, güreş salonu ve kışın kayak sporu ile uğraşanlar için bir tesis mevcuttu.

Fabrikada çalışanların barınma problemini çözmek amacıyla işçi ve memurlar için çok sayıda lojman inşa edilmişti. Lojmanlar, fabrika binaları ile beraber tasarlanmış ve belirli zaman aralıklarında inşa edilmiş konutlardı. İlk olarak, 1935 yılında fabrika içinde memurlar için beşer odalı dubleks 8 daireyi içeren betonarme apartmanlar ile 2 kat üzerine üçer odalı 16 daire inşa edilmişti. Fabrika dışından gelen ustalar için yapılan apartmanlarda ikişer odalı 64 daire ikişer katlı 4 blok içinde düzenlenmişti. Ayrıca 1937’de, kullanıma hazır hâle gelecek olan 500 yatak kapasiteli betonarme bekâr pavyonu yapılmıştı. Konutların tasarımında, işlev ön plandaydı. Mekânlar, sadece içindeki gerçekleştirilecek işlevin gerektirdiği büyüklüğe sahipti. Genel olarak betonarme teknikte inşa edilseler de, yerel malzeme olan taş ön plana çıkarılmıştı. Bu özellikleriyle lojmanlar yapıldığı dönem ve konumu itibarıyla çevresi için bir modeldi.

Fabrika, faaliyete geçtiği andan itibaren hem ülke ekonomisine katkı sağlamış hem de Kayseri ve çevresinde istihdam ettiği eleman sayısı ile önemli bir iş kapısı, geçim kaynağı olmuştu. Fabrikada her ay iki vardiya hâlinde ortalama 3500 işçi çalışmıştı. 1937 yılından itibaren üç vardiya hâlinde çalışmaya başlayan fabrikada çalışan sayısı 4500’u aşmıştı. 1927 nüfus sayımında Kayseri’nin nüfusu 39.134 olduğu dikkate alındığı zaman fabrikanın il geneli ile çevre illerde işsizliği büyük oranda ortadan kaldırdığını görülür.

Kuruluşunun birinci yıl dönümü için yapılan törende fabrika müdürü Fazıl Bey'in verdiği bilgilerden anlaşılacağı üzere işletme bir yıl içinde memurlara 550 bin lira maaş ve ücret tahakkuk ettirdiğini açıklamış ve bu rakamın Kayseri ekonomisinin canlanmasında önemli rol oynadığını belirtmişti. Fazıl Bey, Kayseri'de fabrika sayesinde ekonominin nasıl canlandığını ve refah seviyesinin nasıl arttığını hayat pahalılığı ile açıklamış ve *“Hayat şehir ve kasabalarımızda muhitin geriliği ve fakirliği ile uyumlu olarak ucuzdur. Nerede bir kalkınma eseri başlarsa orada derhal hayatın da pahalılaştığını görürüz. Bu itibarla bu gözlemlerimizi Kayseri'nin lehine bir durum olarak kaydedebiliriz”* demişti.

Sümerbank Kayseri Mensucat Fabrikasının ürünlerini yurt geneline dağıtmak için 1936 yılında ilk etapta Ankara, İstanbul ve İzmir'de satış reyonları açmıştı. Rusya'dan getirilen malların Türkiye temsilciliğini yapan bir firmanın Sümerbank Genel Müdürlüğüne yazdığı yazıda bu girişimin önemi açıklanırken Türk- Rus ticari ilişkilerinin ulaştığı seviyeye de değinilmişti.

Sonuç olarak Kayseri Dokuma Fabrikası Cumhuriyet dönemi sanayi hareketinin en önemli simgelerinden birisidir. Fabrika, BBYS Planının sözden ibaret olmadığının en güzel delilidir. Program, o dönemde yurt dışından getirilen malları yurtiçinde üretmeyi hedeflemiş ve bu hedef Kayseri'de kurulan fabrika ile somutlaştırılmıştı. Bu yüzden fabrika, iktisadi kurtuluş hareketinin en inandırıcı delili olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de sanayileşme hareketini başlatan ve devlet tarafından yapılmış ilk tesis olma özelliğini de taşıyan Sümerbank Kayseri Dokuma Fabrikası, yapıldığı dönem ve özellikleri itibariyle, büyük bir devrimin eseridir. Yapılış amacı, ekonomik ve sosyal işlevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma çabalarıyla doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı tesis, sadece Kayseri merkezli değil, o dönemde oluşturulmaya çalışılan *“Modern Türkiye”* hakkında genel bir değerlendirme yapma fırsatını vermektedir.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

KAYNAKÇA

A. Arşivler

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA. 030. 18. 01. 02. 57. 64. 11.

BCA. 030. 18. 01. 02. 140. 77. 18.

BCA. 030. 18. 01. 128. 19. 20

T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi

CBA, A. III/10- a 1, D. 42-A, F. 5- 171.

CBA, A. III/10- a 1, D 42, F. 6- 268.

CBA, 2/ 11- 31. No. 5672-18.

CBA, 2/ 11 - 31. No. 5672-17.

CBA, 2/ 11- 33. No. 5672- 15.

CBA, A. VII- 2- b, D. 91, F. 1- 25.

CBA, 01.01.96.86- 128- 129

CBA, 2/ 3- 17 No. 789- 1.

CBA, 2/ 6- 29 No. 3374-1.

B. Resmî Yayınlar

1930 Sanayi Kongresi,- Raporlar- Kararlar- Zabıtlar, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yay., Ankara 1930.

50 Yılda Türk Sanayii, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yay., Ankara 1973.

Âli İktisat Meclisi Raporları, Madenlerimizden En İyi Surette İstifade Şekli Nedir? Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Neşriyat serisi: A, No 14, Ankara 1933.

Âli İktisat Meclisi Raporları, Türkiye’de Sanayi Nasıl Tesis ve İnkişaf Edebilir?, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara 1933.

Sümerbank, 1941 Senesi Faaliyet ve Hesap Devresine Ait İktisadi Meclis Raporu, Ankara 1942.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C: 23, Toplantı: 4, 18 Ocak 1950 tarihli 31. Birleşim.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 15, Devre 4, 50. İnikat, 15.05.1933 tarihli İçtima.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 15, Devre 4, 53. İnikat, 18.05.1933 tarihli İçtima.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 16, Devre 4, 65. İnikat, 03. 06. 1933 tarihli 2. İçtima.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 16, Devre 4, 65. İnikat, 03. 06. 1933 tarihli 2.İçtima.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 22, Devre 4, İçtima 3, 12 Mayıs 1934 tarihli İçtima.

C. Süreli Yayınlar

Akşam (1932- 1937).

Cumhuriyet (1930- 1937).

Çalışma Dergisi, Yıl I, S 7, Haziran 1946 .

Hâkimiyet-i Milliye (1930- 1934).

Hürbilek (1948- 1949).

Ulus (1935- 1938).

Vakit (1932- 1933).

Zaman (1932- 1935).

D. Telif Eserler

AKGÜNDÜZ, Firuz, “Sümerbank Kayseri Pamuklu Müessesesi”, **Sümerbank**, C 15, S 174, Aralık 1976, s.13.

APAK, Kemalettin, vd., **Türkiye’de Devlet, Sanayi ve Maden İşletmeleri**, Selüloz Bas., İzmit 1952.

ASIM, Mehmet, "Sümerbank", **Vakit**, 5- 12 Temmuz 1933.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Der. Nimet Arsan, Cilt 2, Ankara 1961.

ATAY, F. Rifki, "Kombina", **Ulus**, 20 Eylül 1935.

AVNİ, Hüseyin, GÜLERYÜZ, Halit, **Türkiye'de Sanayinin İnkişafı**, İstanbul 1937.

"Başbakan Kayseri Bez Fabrikasında", **Endüstri**, Yıl 22, S 2, Birinci teşrin 1936, s.30.

BAYAR, Celal, "Ekonomide Kemalist Rejim", **Türk Ofis Ekonomik Enformasyon Bülteni**, Yıl 2, No 27, 16 Şubat, 1937, s.1-4.

BAYDAR, Vedat, "Kayseri Bez Fabrikası Ne Halde", **Hürbilek**, 09 Eylül 1948.

BAYDAR, Vedat, "Kayseri Bez Fabrikasında", **Hürbilek**, 10 Eylül 1948.

BAYDAR, Vedat, "Kayseri Bez Fabrikasının Halini Açıklıyoruz", **Hürbilek**, 21 Ağustos 1948.

BİSBEE, Eleanor, **The New Turks- Pioneers of The Republic, 1920-1950**, Third Printing, University of Pennsylvania, Philadelphia 1951.

BORATAV, Korkut, **Türkiye'de Devletçilik**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1951.

Celal Bayar Diyor ki (1920- 1950), Haz. Nazmi Sevgen, Tan Matbaası, İstanbul 1961.

Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kurultayı Zabıtları 10- 18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank (1933- 1973), Tısa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1973.

DAVER, Abidin, " Kayseri Bez Fabrikası Yüksek Bir Medeniyet Abidesidir", **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1935.

ERTAN, T. Faik, " İsmet İnönü'nün Rusya Gezisi", **Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri I. Çalıştay Bildirileri, 14-15 Mayıs 2010**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s.217- 219.

"Fabrikalarda", **Endüstri**, Yıl 31, S 5, Ocak 1946, s.124.

GÜNÇE, E., "Early Planning Eksperiences in Turkey", **Planning InTurkey (Selected Papers)**, Ed. S. İlkin, E. İnanç, ODTU Faculty of Administrative Sciences, Publication No 9, Ankara 1967, s.11- 12.

HÜSREV, İsmail, "Beş Senelik Sanayi Programı ve Kredi Meselesi", **Kadro**, S 28, Nisan 1934, s.19-23.

İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, 6. Cilt, İstanbul 1950.

İLKİN, Selim, "Birinci Sanayi Planı Döneminde ABD'li Uzmanlara Hazırlatılan Türkiye'nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki Adlı Rapor", **Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi Semineri, 8- 11 Haziran 1981**, Yapı Kredi Bankası Atatürk Yılı Armağanı, İstanbul 1981, s.221-232.

İLKİN, Selim, "Birinci Sanayi Planının Hazırlanışında Sovyet Uzmanlarının Rolü", **ODTÜ Gelişim Dergisi**, 1979-1980 Özel Sayısı, Ankara 1980.

İLKİN, Selim, "Birinci Sanayi Planı'nın Hazırlanışında Sovyetlerin Rolü", **Cumhuriyet'in Harcı (İkinci kitap)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2004, s.201-238.

İNAN, Afet, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1972.

İNÖNÜ, İsmet, "Fırkamızın Devletçilik Vasfı", **Kadro**, S 22, Teşrinievvel 1933.

İNÖNÜ, İsmet, **İsmet İnönü'nün Hatıraları**, Haz. Sebahattin Selek, Cilt 2, Bilgi Yay., Ankara 2009.

İNÖNÜ, İsmet, **Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler, 1933-1938**, TBMM Kültür Sanat Yay., Ankara 2003.

"Kayseri Bez Fabrikası Müdürü Turan Dirik'in Endüstri Dergisine Yazdığı Mektup", **Endüstri**, Yıl 31, S 5, Ocak 1946, s.121.

"Kayseri Dokuma Fabrikası", **Yeni Türk**, C 1, S 19, Mayıs 1934, s.1443-1444.

"Kayseri Kombinası Büyük Törenle Açıldı", **Uyanış-Servetifünun**, C 78, S 14, 26 Eylül 1935.

KAZMAZ, Süleyman, "Kayseri Bez Fabrikası", **Ülkü**, 1 Ekim 1945, s.12.

KOLESNİKOV, Aleksandr, **Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri**, Çev. İlyas Kamalov, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010.

KURUÇ, Bilsay, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası**, Cilt 2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., No 580, Ankara 1993.

KUTAY, Cemal, "Kayseri'yi Gezerken", **Ulus**, 04 Ağustos 1937.

NADİ, Yunus, "Endüstri Hamlemizin Sembolü", **Cumhuriyet**, 26 Şubat-1 Mart 1936.

NADİ, Yunus, "Kayseri Bez Fabrikası", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1936, s.6.

ÖZEKEN, Ahmet Ali, "Sanayi Tesis Yerleri Problemi ve Türkiye'nin Sınaî Kalkınmasında Tesis Yeri Davası", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 3, S 3-4, İstanbul Nisan-Temmuz 1942, s.345-375.

"Sanayileşen Türkiye-Kayseri'de Büyük Mensucat Fabrikasının Temeli Atıldı", **Uyanış Servet-i Fünun**, C 76/12, S 1971/ 286, 31 Mayıs 1934, s.4.

SEMİZ, Yaşar, "1923-1938 Döneminde Türkiye'nin Sanayi Politikası", **Türkler**, 17. Cilt, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.710-718.

SEMİZ, Yaşar, **Atatürk Dönemi Millî İktisat Politikası-Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, Saray Kitabevi, Konya 1996.

Sümerbank Üç Aylık Bülten, S 3, Temmuz-Eylül 1935, s.13.

Sümerbank X uncu Yıl, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s.42.

SÜREYYA, Ali, "Kayseri Dokuma Fabrikası", **Cumhuriyet**, 09 Eylül 1933.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, ODTÜ Yay., Ankara 1982.

TOKİN, İsmail Hüsrev, "Millî İktisat 'ta Plan", **Hâkimiyeti Milliye**, 1 Aralık 1931.

TONGAS, Gerard, **Atatürk and The Truenance of Modern Turkey**, Fransızcadan İngilizceye çev., Mayor F. F. Rynd, Lulazcco, London 1939.

UZ, Funda, "Aftermath-Yıkım ve Yeniden Kurulum: Sümerbank Kayseri'den AGÜ Eğitim ve Rektörlük Binasına", **Mimarlık**, S 396, Temmuz-Ağustos 2017, s.37-45.

ÜZEL, Sahir, "Kayseri Fabrikası Günde 40 Bin Metre İş Çıkıyor", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1936.

ÜZEL, Sahir, "Kayseri Fabrikası", **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1935.

VANDOV, Dimitir, **Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri**, Kaynak Yay., İstanbul 2014.

YAZMAN, Selim Cavit, "En Büyük Müessese- Dokuma Fabrikası", **İktisadi Yürüyüş**, C 6, S 61-62, 4 Temmuz 1942, s.26.

EKLER:

Celal Bayar'ın Kayseri Bez Fabrikasını açış konuşması 16 Eylül 1935

İktisat Vekili Celal Bayar'ın Kayseri Bez Fabrikasını açış konuşması 16 Eylül 1935

Kayseri Bez Fabrikası genel görünümü

17/08/2022 tarihinde

<https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kayseri-sumerbank-mensucat-dokuma-fabrikasi/?pdf=3541> adresinden erişilmiştir

